

Mirosław Kisiel

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dialog muzyczny dziecka i nauczyciela w przedszkolu

The child and teacher's musical dialogue
in kindergarten

Wprowadzenie

Przedszkole stanowi jedno z pierwszych i najważniejszych środowisk, w którym dziecko spotyka się z muzyką. Obok otoczenia rodzinnego, które w poprzednich okresach rozwojowych potomka odgrywało najważniejszą rolę, to właśnie środowisko przedszkolne podejmuje trud systematycznego i formalnego wprowadzania wychowanka w przestrzeń różnorodnych form aktywności muzycznej. Małe dziecko przejawia szczególną dociekliwość w poznawaniu dostępnych mu percepcyjnie zjawisk otaczającego je środowiska naturalnego. Poznanie polisensoryczne niektórych jego aspektów odbywa się na podbudowie emocjonalnej i z powodzeniem może być realizowane w połączeniu z muzyką, śpiewem i tańcem. Zadaniem przedszkola jest pogłębiać tę naturalną ciekawość dziecka i prowadzić ją w kierunku rozwoju jego aktywności własnej, która winna być powiązana z dialogiem muzycznym (na linii dziecko-nauczyciel-grupa) podczas kreowanych w placówce oświatowej zajęć dydaktyczno-wychowawczych opartych na działaniach o charakterze ekspresyjnym i twórczym.

Głównym celem niniejszego artykułu jest opisanie zasygnalizowanego w tytule zjawiska z perspektywy samooceny kompetencji muzycznych nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz różnorodnych warunków dydaktycznych i sposobów realizowania w placówkach przedszkolnych zadań z zakresu wychowania muzycznego.

Predyspozycje odbiorcze dziecka w obszarze dźwięków muzyki

Dzieci przedszkolne ujawniają predyspozycje w zakresie prawie wszystkich aspektów zdolności muzycznych, jakimi charakteryzuje się dojrzały człowiek. Jednak ich doświadczenia muzyczne są jeszcze ograniczone. Percepcja muzyczna dopiero kształtuje się w oparciu o słuchanie muzyki i przebiega w sposób emocjonalny, angażuje umiejętność odczuwania oraz intelekt, dzięki czemu wzbudzana jest umiejętność rozumowania¹. Pomimo tych czynników oraz swoistej krótkotrwałości uczuć estetycznych wychowanków, a także potrzeby przygotowania niecierplivej osobowości do słuchania i przeżywania muzyki, jest ona dla nich czymś fascynującym i wartym inicjowania. W wieku przedszkolnym dzieci przyjmują (bez oceniania) każdy rodzaj muzyki, niezależnie, czy jest to muzyka dawna, popularna, czy dziecięca, czerpiąc radość z jej brzmienia i rytmu. Uważa się, że jest to najlepszy okres, aby zapoznać dzieci z różnorodnością muzyki i wskazać wartościowe utwory.

Étienne Souriau, Andrzej Pytlak i Maria Przychodzińska wskazują, że zdolności muzyczne, jeśli o nie odpowiednio zadbać, rozwijają się już w początkowej fazie rozwoju człowieka. Im wcześniej kształtowane są naturalne muzyczne zadatki dzieci, tym przebieg całego procesu muzycznego wzrastania jest łatwiejszy, szybszy i wszechstronny. Natomiast, gdy rozwój muzyczny zostanie zaniedbany we wczesnym etapie życia, bardzo trudne lub wręcz niemożliwe stanie się nadrobienie powstałych zaległości w późniejszym czasie. Zagrożeniem dla rozwoju muzycznego dzieci są nie tylko zaniedbania edukacyjne, lecz także błędne, pod względem intonacyjnym,

¹ M. Przychodzińska, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1981, s. 36; A. Pytlak, *Pedagogiczna koncepcja sztuki – muzyka [w:] Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, red. M. Kwiatowska, Warszawa 1988, s. 281.

śpiewanie dorosłych w otoczeniu dzieci, które przejmują ich styl wykonawczy. Dzieci zaczynają nieczysto intonować dźwięki podczas śpiewu, niejednokrotnie krzycząc, co doprowadza nawet do zaniku zainteresowania muzyką². Niekiedy zbyt wielki hałas w otoczeniu dzieci, głośno włączony telewizor, radio, odtwarzacz CD może doprowadzić najmłodszych do utraty zdolności skupienia uwagi na linii melodycznej oraz budować ich niewrażliwość muzyczną.

Terminem predyspozycje (zadatki) muzyczne można określić widoczne cechy ogólne młodej osobowości dziecka, takie jak: wrażliwość emocjonalna, aktywność, uwaga, pamięć, wyobraźnia oraz inteligencja. Poprzez bezpośredni i systematyczny kontakt z muzyką, a w szczególności działania muzyczne, predyspozycje te mogą rozwinąć się we wrażliwość muzyczną, aktywność muzyczną, uwagę i pamięć oraz wyobraźnię, będące bazą dla inteligencji muzycznej. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że rozwój muzyczny w wieku przedszkolnym nie jest tak jednolity, jak na innych etapach rozwoju; charakteryzują go tzw. skoki, czyli krótkotrwałe i intensywne fazy rozwoju przeplatane fazami zastoju³. U dzieci przedszkolnych takie cechy, jak chwiejna uwaga, krótkotrwałe skupienie oraz trudność w odbiorze tego, co jest abstrakcyjne, stanowią niemałą przeszkodę w percepcji muzyki. Jednakże można i warto kształcić u najmłodszych postawę aktywnego odbiorcy muzyki poprzez nawiązanie prawidłowej komunikacji w dialogu muzycznym nauczyciela z dzieckiem.

Wielobarwny pejzaż aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu

Rozpatrując zagadnienia związane z procesem stymulowania aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu, należy nawiązać do samego terminu „aktywność”, który definiować można jako podstawową

² K. Lewandowska, *Rozwój muzykalności dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym* [w:] *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, red. D. Malko, Warszawa 1988, s. 22.

³ M. Manturzevska i in., *Zdolności, uzdolnienia i talent muzyczne* [w:] *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, red. M. Manturzevska, H. Kotarska, Warszawa 1990, s. 51.

właściwość istot żywych, będącą sposobem ich istnienia⁴. W wieku dziecięcym wyznacza ona progres rozwoju, który odbywa się właśnie dzięki działalności własnej. Jedną z klasyfikacji aktywności, oparta o formułę komunikatu, wyodrębnia takie jej rodzaje: werbalną, ruchową, plastyczną, muzyczną czy teatralną⁵.

Wiek przedszkolny jest okresem, w którym dzieci przejawiają ogromną potrzebę aktywności muzycznej. Żywo reagują na śpiew, rytmiczną mowę czy brzmienie instrumentów muzycznych. Z pomocą dorosłych lub/i samodzielnie w spontaniczny sposób tworzą muzykę, zazwyczaj w formie improwizacji, wymyślając krótkie piosenki do nucenia, recytację, czy ruchowe pąsy. Aktywność muzyczna w przedszkolu ma wszystkie cechy aktywności zabawowej i może być podejmowana przez dzieci spontanicznie, choć w wielu przypadkach bywa inspirowana przez nauczyciela, bądź też całkowicie przez niego kierowana. Obserwowane zmiany w rozwoju muzycznym małych dzieci w dużej mierze zależne są od obecności i jakości edukacji muzycznej w przedszkolu, a także faktu, czy i w jakim zakresie pobudzona została ich aktywność muzyczna, na podbudowie rozwijanych wrodzonych zadatków. Nie do przecenienia w tym procesie jest rola nauczyciela wychowania przedszkolnego. Całość wyszczególnionych powyżej działań przynosi oczekiwane rezultaty tylko wówczas, gdy realizowane są one jako swoisty dialog muzyczny w wielowymiarowym kanale komunikacji dziecka z nauczycielem⁶.

Tradycja prowadzenia zajęć umuzykalniających i rytmiki w przedszkolu sięga okresu powojennego. Wypracowane wówczas zasady pracy nad umuzykalnieniem dzieci w wieku przedszkolnym nie uległy znacznym zmianom współcześnie. Muzyka nadal jest postrzegana jako skuteczna forma stymulacji harmonijnego rozwoju dziecka. Zmienił się jedynie obraz poszczególnych zajęć organizacyjnych, zakres stosowanych metod i środków przybliżania młodemu wychowanekowi muzyki połączonej z ruchem oraz przygotowanie pedagogów.

⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 16.

⁵ J. Uszyńska-Jarmoc, *Twórcza aktywność dziecka: teoria – rzeczywistość – perspektywy rozwoju*, Białystok 2003, s. 31.

⁶ M. Kisiel, *Język muzyki i mowa muzyczna w dialogu dziecka z dorosłym w edukacji elementarnej*, Katowice 2015, s. 9.

Zajęcia umuzykalniające zajmują ważne miejsce w ofercie edukacyjnej placówek przedszkolnych, stanowiąc obowiązkową formę organizacyjną artystycznych działań, w trakcie których dzieci wprowadzane są w świat muzyki. Przy prawidłowym realizowaniu tego typu zajęć oraz właściwym doborze odpowiednich metod i form pracy kształtują się u wychowanków zarówno podstawowe zdolności muzyczne, jak i predyspozycje ogólne⁷. Fakultatywnie prowadzona rytmika rysuje się jako popularna nazwa zajęć muzyczno-ruchowych realizowanych w przedszkolu. Jej zadaniem jest rozwijanie poczucia rytmu i wyrabianie sprawności ruchowej, które kształcone są za pomocą celowo dobranych ćwiczeń ruchowo-słuchowo-głosowych prowadzonych w takt muzyki⁸. Współczesny obraz wychowania muzycznego w przedszkolu dopełniają zajęcia projektowe o charakterze terapeutyczno-kompensacyjnym (muzykoterapia, choreoterapia, arteterapia), muzyczno-tanecznym (rewia dziecięca, taniec ludowy, standardowy, nowoczesny, integracyjny), zabawowym (malowana muzyka, kolorowe dźwięki, aktywne słuchanie muzyki), instrumentalnym (kolorowe rurki, dzwonki sztabkowe i przyciskowe, propedeutyka gry na wybranym instrumencie klasycznym) oraz tematycznym (tańce regionalne, zabawy ludowe, rekonstrukcje folklorystyczne)⁹. Ważne z tego punktu widzenia są również przygotowywane przez nauczycieli wspólnie z wychowankami uroczystości przedszkolne. Stanowią one istotny obszar działalności artystyczno-pedagogicznej placówki i swoistą weryfikację efektów wychowania estetycznego, poddawanej ocenie zewnętrznej¹⁰.

⁷ Zob. L. Kataryńczuk-Mania, *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, Zielona Góra 2009.

⁸ M. Kisiel, *Rytmika w przedszkolu środkiem rozwijania predyspozycji muzycznych małego dziecka* [w:] *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej: studia – rozprawy – praktyka*, red. S. Juszczak, M. Kisiel, A. Budniak, Katowice 2011, s. 155.

⁹ U. Macioł-Kisiel, M. Kisiel, *Aplikacyjny wymiar ekspresji dziecka* [w:] *Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2008, s. 87.

¹⁰ H. Hetmańczyk-Bajer, *Uroczystości przedszkolne jako jedna z form działalności artystyczno-pedagogicznych przedszkola* [w:] *Integrowanie działań pedagogiczno-ar-*

Badaniami w zakresie kształcenia i wychowania muzycznego w przedszkolu zajmowało się wielu pedagogów polskich tj.: Zofia Burowska, Ewa Głowacka, Małgorzata Suświłło, Lidia Kataryńczuk-Mania, Beata Bonna i inni. Autorzy w swoich publikacjach podkreślają, iż możliwość angażowania całego organizmu dziecka poprzez i dzięki muzyce, równocześnie z odczuwaniem w sferze emocjonalno-estetycznej, stwarza niepowtarzalne warunki do kształtowania całej osoby i wspierania rozwoju muzycznego małego dziecka.

Nauczyciel animatorem w dialogu działań muzycznych w przedszkolu

Nauczyciel wychowania przedszkolnego odgrywa bardzo ważną rolę w życiu swoich wychowanków. Od rozpoczęcia przez dzieci edukacji przedszkolnej staje się on dla nich autorytetem. Edukując i wychowując formalnie dzieci, porządkuje ich wiedzę, umożliwia zdobywanie nowych doświadczeń, dostarcza bodźców do ich dalszego wszechstronnego rozwoju, a także modeluje u dzieci wzór zachowania zgodny z normami społecznymi oraz z założeniami przedszkola. Jest również osobą odpowiedzialną za wychowanie muzyczne w przedszkolu, łącząc muzykę z innymi obszarami edukacji przedszkolnej oraz współpracując z instruktorem muzyki¹¹.

Model absolwenta przedszkola zakłada posiadanie przez dziecko sześciolatnie/siedmioletnie szeregu sprawności z zakresu edukacji muzycznej tj.: umiejętność eksperymentowania z rytmem, głosem, dźwiękiem i ruchem (rozwijanie wyobraźni), umiejętność grupowego śpiewania, rytmicznego poruszania się (pląsy, taniec), grę na popularnych instrumentach muzycznych, wypracowanie u dziecka zaciękania sztuką muzyczną (uczestnictwo w zbiorowym muzykowaniu)

tystycznych w edukacji elementarnej, red. M. Kisiel, H. Hetmańczyk-Bajer, Katowice 2014, s. 127; W. Leżańska, *Przedszkole jako środowisko wychowania estetycznego*, Warszawa 1990.

¹¹ Zob. A. Klim-Klimaszewska, *Witamy w przedszkolu. Wspomaganie procesu adaptacji dziecka do środowiska przedszkolnego*, Warszawa 2011; M. Suświłło, *Nauczyciel przedszkolny – jaki powinien być?* [w:] *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Obszary sporów, poszukiwań, wyzwań i doświadczeń w kontekście zmian oświatowych*, red. D. Waloszek, Kraków 2010.

oraz gotowość do uważnego odbioru muzyki¹². Nauczyciele, organizując muzyczne zajęcia dowolne i kierowane, powinni wziąć pod uwagę możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze oraz potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, komunikacji, a także chęć do zabawy.

Aby sprostać wyartykułowanym w *Podstawie programowej* wymaganiom, nauczyciele w przedszkolach zobowiązani są do posiadania wiadomości, umiejętności i praktycznego przygotowania niezbędnego do samodzielnego przeprowadzenia zajęć muzycznych, co podkreślają w wielu publikacjach metodycznych: Anna Dasiewicz-Tobiasz, Ewa Lipska, Krystyna Przybylska, Zygmunt Stankiewicz, Piotr Kaja, Beatrix Podolska, Urszula Smoczyńska-Nachtman, Romualda Ławrowska, Zofia Nowak, Marzena Staniek i in.

Różnorodność form stosowanych w edukacji muzycznej wymaga od pedagoga świadomości wychowawczej funkcji działań muzycznych oraz sprawdzonej i rozległej wiedzy metodycznej. Nauczyciel powinien także umieć organizować dzieciom kontakt z muzyką poza zajęciami, poprzez współpracę z różnymi instytucjami. Aby móc osiągnąć cele zogniskowane na rozwoju muzykalności wychowanków oraz na kształtowaniu podstawowych uzdolnień muzycznych, nauczyciel musi posiadać szereg kompetencji, zarówno dydaktycznych, jak i muzycznych. Wśród nich winny znaleźć się m.in.: umiejętność prezentowania muzyki „na żywo” (gra na instrumencie, bądź śpiew, tworzenie improwizacji wokalnych, instrumentalnych, rytmicznych i ruchowych), znać muzyczny repertuar dziecięcy, a także posiadać łatwość analizowania utworów muzycznych pod kątem ich formy, użytych środków wykonawczych i ekspresyjnych oraz wrażliwość na odbieraną muzykę i umiejętność jej wartościowania. Dodatkowo od nauczyciela wymagana jest dobra organizacja pracy z dziećmi, a także umiejętność dostosowania metod, form i treści do aktualnego poziomu ich rozwoju. Niekiedy jest to podążanie za wychowankiem, ale w większości przypadków, działalność ta opiera się na stawianiu nowych zadań i wspieraniu aktywności własnej dziecka.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).

Śpiew nie jest wrodzonym przejawem zachowania dzieci tak, jak na przykład, krzyki czy gaworzenie. Śpiewu wychowankowie uczą się poprzez naśladownictwo osób, które są dla nich ważne. Nauczyciel przedszkolny staje się jedną z takich osób w życiu dziecka i dlatego powinien śpiewać zarówno sam przy dzieciach, jak i razem z nimi. Ważne jest, aby często śpiewał a capella, bez rozbudowanego akompaniamentu, by ułatwić dzieciom percepcję linii melodycznej, słów i innych atrybutów piosenki oraz techniki śpiewania. Jest to istotne, gdyż dzieci uczą się śpiewać poprzez naśladownictwo, a nagrania prezentowane z odtwarzacza CD lub innego nośnika dźwięku nie zaspokajają tych potrzeb. Podobnych zależności można byłoby dopatrywać się również w pozostałych formach aktywności muzycznej. Podsumowując można stwierdzić, że nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien być taką osobą, która zachęca dziecko do wyrażania siebie poprzez ruch, muzykę, śpiew i taniec zarówno odtwórczo, jak i twórczo, a także wspiera wychowanka w tym działaniu. Dzięki temu mały człowiek otrzymuje szansę na rozwój w zakresie muzycznej aktywności odtwórczej, twórczej i percepcji¹³. Efekt takiego podejścia do wspólnego działania i przeżywania muzyki nauczyciela z dzieckiem oraz płynącej z tego radości, będzie pozytywnie rzutować na dalszą edukację i wzrastanie¹⁴.

Zajęcia umuzykalniające w placówkach przedszkolnych prowadzą nauczyciele, których przygotowanie muzyczne ogranicza się najczęściej do wiadomości i umiejętności uzyskanych w ramach kształcenia akademickiego. Z uwagi na skromną liczbę godzin i ograniczony zakres oddziaływania muzycznego, można przyjąć, że jest ono niewystarczające do realizacji wyznaczonych zadań związanych z umuzykalnieniem dzieci. Przed specjalistą wychowania przedszkolnego stawiane są zbyt wysokie, w stosunku do jego możliwości, wymagania w zakresie swobodnego poruszania się w obszarze wybranych form aktywności muzycznej¹⁵. W praktyce zdarza się, że

¹³ M. Kisiel, *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*, Dąbrowa Górnicza 2007, s. 28.

¹⁴ Zob. M. Kołodziejski, *Muzyka i wielostronna edukacja dziecka*, Częstochowa 2012.

¹⁵ Zob. B. Bonna, *Rodzina i przedszkole w kształtowaniu umiejętności muzycznych dzieci: zastosowanie koncepcji Edwina E. Gordona*, Bydgoszcz 2005.

uruchamiane są pewne dodatkowe środki finansowe (budżet gminny, rady rodziców, dotacje unijne), które umożliwiają zatrudnienie w przedszkolu do tego typu zajęć specjalisty – nauczyciela-muzyka lub instruktora rytmiki. Czynione tego typu zabiegi mogą w pewnym zakresie złagodzić i usprawnić realizację wyznaczonych zadań z zakresu umuzykalnienia wychowanków. Zatrudnienie w placówce przedszkolnej specjalisty-muzyka w dużym stopniu przyczynia się do podniesienia poziomu wychowania muzycznego najmłodszych, jednocześnie tworząc sytuacje sprzyjające współpracy, samokształceniu oraz inicjowaniu nowatorskich rozwiązań edukacyjnych w zakresie wychowania muzycznego i rytmiki.

Relacja z badań – osiągnięcia dzieci w zakresie wybranych form aktywności muzycznej

Zaprezentowany w niniejszej pracy projekt badawczy zbudowany został na podstawie eksploracji indywidualizującej wspartej wywiadem, obserwacją oraz analizą dokumentów, kwerendą literatury naukowej i zasobów internetowych¹⁶. Pomiaru prowadzono w celowo dobranych grupach przedszkolnych dzieci pięcioletnich. W sondowaniu wzięło udział sześciu pedagogów specjalności edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne. Byli to nauczyciele, którzy ukończyli studia uniwersyteckie i zostali zatrudnieni w przedszkolnych placówkach publicznych, funkcjonujących w wybranych miejscowościach aglomeracji śląskiej. Niektórzy z respondentów legitymowali się dodatkowym wykształceniem muzycznym. Wszyscy badani deklarowali potrzebę podejmowania doskonalenia zawodowego m.in. w zakresie edukacji muzycznej. Dobór przypadków został zaplanowany celowo z intencją uzyskania różnicujących wyników obrazujących poziom aktywności muzycznej dzieci w wieku przedszkolnym, uczestniczących w zajęciach umuzykalniających prowadzonych przez specjalistów z różnym przygotowaniem muzycznym. Celem badań było ustalenie, w jakim zakresie dialog muzyczny nauczyciela z wychowankiem sprzyja rozbudzeniu

¹⁶ Zob. K. Konarski, *Jak uprawiać badania oświatowe: metodologia praktyczna*, Warszawa 2000.

aktywności i umiejętności muzycznych dziecka w przedszkolu.

Podczas prowadzonej eksploracji użyto intencjonalnie opracowanych narzędzi badawczych: kwestionariusza wywiadu, arkusza obserwacyjnego oraz kwerendy internetowej i dyspozycji do rozmowy telefonicznej z dyrektorami placówek przedszkolnych.

Zestawienie 1. Charakterystyka badanych nauczycieli wychowania przedszkolnego

Przypadek	Sylwetka nauczyciela
<p data-bbox="271 609 435 635">Nauczycielka nr 1</p> <p data-bbox="283 666 421 770">kobieta lat 38, staż pracy 13 lat, nauczyciel dyplomowany</p>	<p data-bbox="485 583 977 1031">Specjalistka <i>wychowania przedszkolnego z muzyką</i> (studia I^o licencjat – kolegium nauczycielskie) edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego (studia II° – na wydziale pedagogicznym uniwersytetu), dodatkowo przez kilka lat uczęszczała do szkoły muzycznej I^o. W okresie młodzieńczym aktywnie brała udział w zajęciach zespołu wokально-instrumentalnego. Nauczycielka potrafi w stopniu podstawowym grać na pianinie i gitarze, lubi śpiewać i tańczyć. Czas wolny spędza w kontakcie z muzyką, słuchając utworów w atrakcyjnym wykonaniu korzystając z popularnych nośników dźwięku (mp3, Internet, wybrane audycje radiowe i programy telewizyjne). Aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu imprez przedszkolnych, wykorzystując muzykę. Pogłębia swoją wiedzę i umiejętności uczestnicząc w wybranych formach doskonalenia zawodowego.</p>
<p data-bbox="271 1095 435 1121">Nauczycielka nr 2</p> <p data-bbox="283 1152 421 1256">kobieta lat 35, staż pracy 8 lat, nauczyciel mianowany</p>	<p data-bbox="485 1060 965 1369">Specjalistka w zakresie <i>pedagogiki opiekuńczej</i> (studia I^o i II° – na wydziale pedagogicznym wyższej szkoły zawodowej) studia podyplomowe, specjalność <i>wychowanie przedszkolne</i> (3-semestralne studia kwalifikacyjne). Nauczycielka czasami śpiewa i tańczy. Czas wolny często spędza w kontakcie z muzyką popularną, słuchając utworów w atrakcyjnym wykonaniu korzystając z popularnych nośników dźwięku. Aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu imprez przedszkolnych – wykorzystując muzykę. Pogłębia swoją wiedzę i umiejętności uczestnicząc w wybranych formach doskonalenia zawodowego.</p>

Przypadek	Sylwetka nauczyciela
<p data-bbox="268 354 391 409">Nauczycielka nr 3</p> <p data-bbox="262 440 397 545">kobieta lat 27, staż pracy 3 lata, nauczyciel kontraktowy</p>	<p data-bbox="462 336 969 756">Specjalistka <i>edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego</i> (studia I^o i II° – na wydziale pedagogicznym uniwersytetu), legitymuje się dyplomem muzyka – ukończyła szkołę muzyczną I^o – <i>klasa fortepianu</i> oraz II° – <i>wydział rytmiki</i>. Nauczycielka potrafi w stopniu bardzo dobrym grać i improwizować na fortepianie, swobodnie porusza się w obszarze podstawowych form aktywności muzycznej, lubi śpiewać i tańczyć. Czas wolny spędza w kontakcie z muzyką, słuchając utworów w atrakcyjnym wykonaniu korzystając z popularnych nośników dźwięku oraz na koncertach organizowanych przez renomowane ośrodki kulturalne (Filharmonia, NOSPR, Opera, Teatr Rozrywki). Aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu imprez przedszkolnych, wykorzystując muzykę, prowadzi dodatkowo zajęcia fakultatywne z rytmiki.</p>
<p data-bbox="277 802 382 857">Nauczyciel nr 4</p> <p data-bbox="254 888 405 1010">mężczyzna lat 40, staż pracy 15 lat, nauczyciel dyplomowany</p>	<p data-bbox="462 784 950 1281">Specjalista <i>edukacji artystycznej</i> (studia magisterskie, uniwersytet), studia podyplomo-we, specjalność <i>wychowanie przedszkolne</i> (3-semestralne studia kwalifikacyjne na wydziale pedagogicznym uniwersytetu), dodatkowo ukończył szkołę muzyczną I^o – <i>klasę fortepianu</i> oraz studium organistowskie (pracował jako organista w wybranych parafiach aglomeracji śląskiej). Nauczyciel potrafi w stopniu bardzo dobrym grać na fortepianie i keyboardzie. Czas wolny lubi spędzać w kontakcie z muzyką, aktywnie muzykuje, słucha utworów w atrakcyjnym wykonaniu. Intencjonalnie uczestniczy w przygotowywaniu imprez przedszkolnych – wykorzystując muzykę. Pogłębia swoją wiedzę i umiejętności podejmując wybrane formy doskonalenia zawodowego. Jego podopieczni odnoszą sukcesy na licznych konkursach i przeglądach muzycznych. Nauczyciel w ramach etatu realizuje również zajęcia z zakresu wychowania przedszkolnego i rytmiki.</p>

Przypadek	Sylwetka nauczyciela
<p data-bbox="271 374 432 401">Nauczycielka nr 5</p> <p data-bbox="286 427 417 531">kobieta lat 45, staż pracy 20 lat, nauczyciel dyplomowany</p>	<p data-bbox="486 336 980 704">Specjalistka <i>edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego</i> (studia I° i II° – na wydziale pedagogicznym uniwersytetu) studia podyplomowe, specjalność <i>rytmika i taniec w wychowaniu dziecka</i> (3-semestralne studia kwalifikacyjne, wyższa szkoła zawodowa). Nauczycielka lubi śpiewać i tańczyć, amatorsko gra na gitarze. Czas wolny spędza możliwie często w kontakcie z muzyką popularną i artystyczną, słuchając utworów w atrakcyjnym wykonaniu korzystając z popularnych nośników dźwięku. Aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu imprez przedszkolnych – wykorzystując muzykę. Pogłębia swoją wiedzę i umiejętności uczestnicząc w wybranych formach doskonalenia zawodowego.</p>
<p data-bbox="271 767 432 793">Nauczycielka nr 6</p> <p data-bbox="286 819 417 923">kobieta lat 27, staż pracy 3 lata, nauczyciel kontraktowy</p>	<p data-bbox="486 729 980 1045">Specjalistka <i>edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego</i> (studia I° i II° – na wydziale pedagogicznym uniwersytetu). Nauczycielka lubi śpiewać i tańczyć. Czas wolny spędza w kontakcie z muzyką popularną, słuchając utworów w atrakcyjnym wykonaniu korzystając z popularnych nośników dźwięku. W młodości brała czynny udział w zespole wokalnym, należąc do <i>scholi</i> działającej przy parafii. Aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu imprez przedszkolnych – wykorzystując muzykę. Pogłębia swoją wiedzę i umiejętności uczestnicząc w wybranych formach doskonalenia zawodowego.</p>

Źródło: badania własne, wywiad indywidualny

Zaprezentowana charakterystyka sylwetek pedagogów ukazuje typowe dla zatrudnionych w placówkach oświatowych nauczycieli wychowania przedszkolnego biogramy. Ogólny obraz skali zjawiska wskazuje na dominację w zawodzie osób, które nie posiadają dodatkowego przygotowania muzycznego. W tej grupie znaczny odsetek zajmują pedagodzy uzyskujący dodatkowe kwalifikacje w ramach studiów podyplomowych. Biorąc pod uwagę sposób nawiązywania dialogu muzycznego badanych nauczycieli z dziećmi ustalono następujące kryteria.

Zestawienie 2. Formy dialogu muzycznego stosowane przez badanych pedagogów

Przypadek	Formy dialogu muzycznego
n-l nr 1	<ul style="list-style-type: none"> - b. często – śpiew piosenek a cappella - b. często – tworzenie akompaniamentu – celowa gra na wybranych instrumentach muz. - b. często – inicjowanie zabaw do nagrań muzycznych - często – inicjowanie ćwiczeń słuchowo-głosowych - często – swobodna improwizacja muzyczno-ruchowa oraz taniec - czasami – prezentacja muzyki z akompaniamentem na pianinie - czasami – eksperymentowanie z dźwiękiem
n-l nr 2	<ul style="list-style-type: none"> - b. często – prezentacja muzyki z nagrań CD, w tym piosenek dla dzieci - często – inicjowanie zabaw do nagrań muzycznych - często – swobodna improwizacja ruchowa; - b. rzadko – intuicyjne tworzenie akompaniamentu – gra na wybranych instrumentach muz. - b. rzadko – śpiew piosenek a cappella; - b. rzadko – eksperymentowanie z dźwiękiem - b. rzadko – inicjowanie ćwiczeń słuchowo-głosowych
n-l nr 3	<ul style="list-style-type: none"> - b. często – prezentacja muzyki i ruchu z akompaniamentem na pianinie - b. często – tworzenie akompaniamentu – celowa gra na wybranych instrumentach muz. - b. często – inicjowanie ćwiczeń słuchowo-głosowych - b. często – swobodna improwizacja muzyczno-ruchowa oraz taniec - często – śpiew piosenek a cappella - często – inicjowanie zabaw do nagrań muzycznych - często – eksperymentowanie z dźwiękiem
n-l nr 4	<ul style="list-style-type: none"> - b. często – prezentacja muzyki i ruchu z akompaniamentem na keyboardzie - b. często – tworzenie akompaniamentu – celowa gra na wybranych instrumentach muz. - często – swobodna improwizacja muzyczno-ruchowa oraz taniec - często – inicjowanie zabaw do nagrań muzycznych - często – eksperymentowanie z dźwiękiem - często – inicjowanie ćwiczeń słuchowo-głosowych - czasami – śpiew piosenek a cappella

Przypadek	Formy dialogu muzycznego
n-l nr 5	<ul style="list-style-type: none"> - b. często – prezentacja muzyki z akompaniamentem gitary - b. często – swobodna improwizacja muzyczno-ruchowa oraz taniec - często – inicjowanie zabaw do nagrań muzycznych - często – intuicyjne tworzenie akompaniamentu – gra na wybranych instrumentach muz. - często – eksperymentowanie z dźwiękiem - czasami – śpiew piosenek a cappella - czasami – inicjowanie ćwiczeń słuchowo-głosowych
n-l nr 6	<ul style="list-style-type: none"> - bardzo często – prezentacja muzyki z nagrań CD - bardzo często – inicjowanie zabaw do nagrań muzycznych - często – swobodna improwizacja ruchowa - często – intuicyjne tworzenie akompaniamentu – gra na wybranych instrumentach muz. - czasami – eksperymentowanie z dźwiękiem - b. rzadko – śpiew piosenek a cappella; - b. rzadko – inicjowanie ćwiczeń słuchowo-głosowych

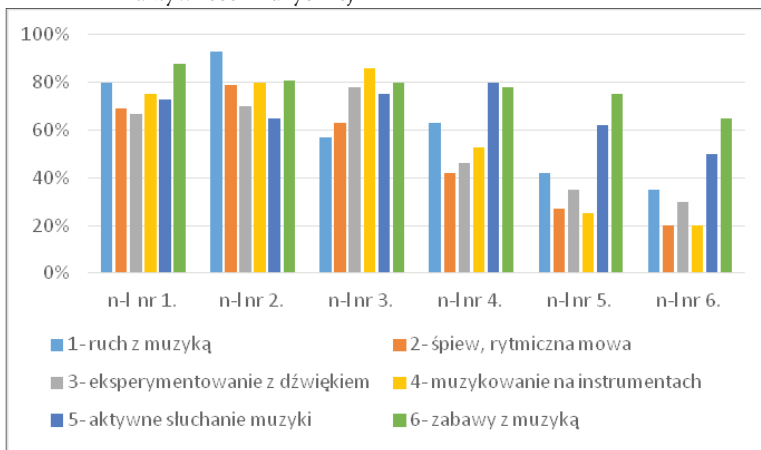
Źródło: badania własne, kwestionariusz wywiadu, obserwacja zajęć.

Legenda: b. często – forma dialogu pojawia się podczas każdego zajęcia; często – forma dialogu pojawia się jako ważny element komunikacji; czasami – sporadyczna forma komunikacji muzycznej; b. rzadko – pożądana forma dialogu muzycznego jest przypadkowa i pojawia się nieregularnie z tendencją do zanikania.

Podjmując się analizy wyników obserwacji w zakresie prowadzonego dialogu muzycznego, badani wskazali poziom i moc komunikacji zachodzącej między dorosłym a dzieckiem podczas swojej praktyki pedagogicznej. Przedstawili również swoje spostrzeżenia dotyczące reakcji i efektów jakie zauważyli u wychowanków w obszarze śpiewu, ruchu z muzyką, muzykowania na instrumentach, eksperymentowania z dźwiękami oraz aktywnego słuchania muzyki. Poddając interpretacji uzyskane wyniki zwrócono uwagę na zależność pomiędzy podejmowanymi przez nauczycieli formami dialogu z dziećmi, a poziomem i rodzajem przygotowania muzycznego oraz umiejętnościami pedagogów w posługiwaniu się różnymi formami aktywności muzycznej. Na podkreślenie zasługują wskazania, w których nauczyciel posługiwał się własnym głosem podejmując rozmowę muzyczną z dzieckiem, inicjując aktywność wychowanka, z jednoczesną kontrolą i weryfikacją intonacji dźwięku, czy zgodności w odwzorowaniu schematu rytmicznego. Przykład poprawnej

gry na instrumencie muzycznym, czy wzorcowy sposób poruszania się w trakcie ćwiczeń muzyczno-ruchowych skutkowało postępowaniem w kształtowaniu dobrych nawyków u wychowanków. Istotne w tego typu działaniach było konsekwentne używanie komend słownych i dźwiękowych, co skutkowało względnym porządkiem w trakcie realizacji procesu umuzykalnienia. Inspirującym dla młodych odbiorców muzyki był bezpośredni kontakt z nauczycielem, który podejmował grę na instrumencie muzycznym, inicjował pobudzające rozwiązania muzyczne oraz podejmował aktywność w tworzeniu oryginalnych kreacji, które wzbudzały zaciekawienie muzyką.

Wykres 1. Poziom aktywności dzieci pięcioletnich w wybranych obszarach aktywności muzycznej

Źródło: badania własne, arkusz obserwacji.

Zaprezentowane na wykresie wyniki obrazują poziom przygotowania muzycznego badanych pedagogów oraz rodzaj i częstotliwość podejmowanych przez nich form dialogu muzycznego, który rzutował na aktywność muzyczną dzieci pięcioletnich w wybranych obszarach artystycznych działań. Bezpośredni kontakt dziecka z muzyką wykonywaną „na żywo” przez nauczyciela w trakcie zajęć stanowił istotny czynnik podnoszący nie tylko poziom aktywności muzycznej dzieci, ale również przyniósł wymierne efekty. Obserwując

wychowanków w naturalnym środowisku przedszkolnym można było zauważyć znaczny przyrost umiejętności wokalnych (w zakresie śpiewu grupowego prostych piosenek, czy wzorów melodycznych), sprawność w posługiwaniu się podstawowymi instrumentami muzycznymi, śmiałość w podejmowaniu działań muzyczno-ruchowych i tanecznych oraz zaciekawienie inicjowanymi przez nauczyciela eksperymentami dźwiękowymi z użyciem zabawek muzycznych. Niezaprzeczalną wartością w rozbudzaniu zainteresowania dzieci muzyką oraz kształtowaniu pożądanych nawyków wykonawczych i percepcyjnych był (według relacji badanych) kontakt wychowanków z muzyką. Z relacji pedagogów wynikało, że był on realizowany głównie poprzez udział dzieci w audycjach, przeglądach i festiwalach muzycznych oraz imprezach artystycznych. Przeprowadzony sondaż ukazał także istotną rolę środków dydaktycznych w procesie umuzykalnienia dzieci. Nauczyciele wskazywali na konieczność wyposażenia przedszkola i sal dydaktycznych w sprawne, funkcjonalne i kolorowe instrumenty muzyczne, zabawki dźwiękowe, rekwizyty niezbędne do realizacji zabaw przy muzyce i do muzyki, dobrze nastrojony instrument akompaniujący (piano), sprzęt nagłaśniający i odtwarzający muzykę, a także płytotekę, literaturę metodyczną i muzyczną dla dzieci (śpiewniki, „quasi partyturki”, ilustracje, muzyczne programy komputerowe itp.). Zwrócono również uwagę na znaczenie współpracy nauczyciela wychowania przedszkolnego z instruktorem rytmiki podczas realizacji zadań wynikających z umuzykalnienia dzieci. Sygnalizowano także ważkość zabezpieczenia wychowankom kontaktu z różnymi formami zajęć fakultatywnych. Badani akcentowali konieczność zamieszczenia w ofercie dydaktycznej placówki zajęć o charakterze: muzykoterapeutycznym, arteterapeutycznym, tanecznym, czy wokalnie-instrumentalnym. W przedszkolach funkcjonujących w wyrazistym kulturowo środowisku, zalecane byłyby zajęcia folklorystyczne oparte na integracji sztuki w prezentacjach obrzędowych.

Badani wskazali obszary zaniedbane w organizacji wychowania muzycznego w edukacji elementarnej. Były nimi ograniczenia w dostępie do specjalistów-metodyków, a także ośrodków akademickich i szkoleniowych propagujących nowoczesne i skuteczne

formy przybliżania muzyki oraz aktywizowania muzycznego dzieci. Nie bez znaczenia okazał się poziom przygotowania muzycznego nauczycieli w ramach kształcenia akademickiego oraz ekspansja słuchaczy studiów podyplomowych legitymujących się tzw. szybką ścieżką zdobywania kwalifikacji.

Zakończenie

Podjęte badania rozpoznawcze i interpretujące wskazały na potrzebę specjalistycznego przygotowania nauczycieli wychowania przedszkolnego w zakresie muzyki. Sprawny dialog muzyczny pedagoga z wychowankiem skutkuje nie tylko wzrostem aktywności dzieci biorących udział w edukacji muzycznej, ale przede wszystkim przyczynia się do rozwijania predyspozycji w zakresie śpiewu, wyobraźni, spostrzegania dźwięków, ruchu z muzyką, czy gry na wybranych instrumentach muzycznych. Pojawia się także wskazanie do usprawnienia procesu kształcenia studentów przygotowujących się do pracy z dziećmi.

Bibliografia

- Bonna B., *Rodzina i przedszkole w kształtowaniu umiejętności muzycznych dzieci: zastosowanie koncepcji Edwina E. Gordona*, Bydgoszcz 2005.
- Hetmańczyk-Bajer H., *Uroczystości przedszkolne jako jedna z form działalności artystyczno-pedagogicznych przedszkola [w:] Integrowanie działań pedagogiczno-artystycznych w edukacji elementarnej*, red. M. Kisiel, H. Hetmańczyk-Bajer, Katowice 2014.
- Kataryńczuk-Mania L., *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, Zielona Góra 2009.
- Kisiel M., *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*, Dąbrowa Górnicza 2007.
- Kisiel M., *Rytmika w przedszkolu środkiem rozwijania predyspozycji muzycznych małego dziecka [w:] Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej: studia – rozprawy – praktyka*, red. S. Juszczyk, M. Kisiel, A. Budniak, Katowice 2011.
- Kisiel M., *Język muzyki i mowa muzyczna w dialogu dziecka z dorosłym w edukacji elementarnej*, Katowice 2015.
- Klim-Klimaszewska A., *Witamy w przedszkolu. Wspomaganie procesu adaptacji dziecka do środowiska przedszkolnego*, Warszawa 2011.

- Kołodziejski M., *Muzyka i wielostronna edukacja dziecka*, Częstochowa 2012.
- Konarski K., *Jak uprawiać badania oświatowe: metodologia praktyczna*, Warszawa 2000.
- Lewandowska K., *Rozwój muzykalności dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym [w:] Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, red. D. Malko, Warszawa 1988.
- Leżańska W., *Przedszkole jako środowisko wychowania estetycznego*, Warszawa 1990.
- Macioł-Kisiel U., Kisiel M., *Aplikacyjny wymiar ekspresji dziecka [w:] Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki*, red. M. Kisiel, Dąbrowa Górnicza 2008.
- Manturzevska M. i in., *Zdolności, uzdolnienia i talent muzyczne [w:] Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, red. M. Manturzevska, H. Kotarska, Warszawa 1990.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
- Przychodzińska M., *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1981.
- Pytlak A., *Pedagogiczna koncepcja sztuki – muzyka [w:] Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, red. M. Kwiatowska, Warszawa 1988.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).
- Suświłło M., *Nauczyciel przedszkolny – jaki powinien być? [w:] Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Obszary sporów, poszukiwań, wyzwań i doświadczeń w kontekście zmian oświatowych*, red. D. Waloszek, Kraków 2010.
- Uszyńska-Jarmoc J., *Twórcza aktywność dziecka: teoria – rzeczywistość – perspektywy rozwoju*, Białystok 2003.

Streszczenie

Tezy referatu oscylować będą wokół zagadnień dotyczących komunikacji dziecka i nauczyciela pozostających w dialogu muzycznym, widzianym jako proces dydaktyczno-wychowawczy w przedszkolu.

Słowa kluczowe: dialog muzyczny, dziecko, nauczyciel, przedszkole

Abstract

The paper focuses on the issues of the child and teacher remaining in the musical dialogue, seen as a process in the area of raising a child in kindergarten.

Key words: dialog music, child, teacher, kindergarten